

Jenni Jokinen

PAPERISTA BITEIKSI – PAPERILEHTIEN TULEVAISUUS YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Jenni Jokinen: Paperista biteiksi – Paperilehtien tulevaisuus yleisissä kirjastoissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Viestinnän monitieteinen kandidaattiohjelma, informaatiotutkimuksen opintosuunta
Huhtikuu 2023

Tutkimuksessa tarkastellaan paperilehtien tulevaisuutta suomalaisissa yleisissä kirjastoissa. Paperilehtien viimeaikainen lakkauttaminen ja hintojen nousu sekä digitalisaatio ovat haastaneet paperilehtien tilaamisen mielekkyyttä. Tutkimuksessa selvitetään kirjastojen omia näkemyksiä paperilehtien tulevaisuudesta, kirjastojen menetelmiä seurata paperilehtien lukemista kirjastossa, muutoksia asiakkaiden lehtilukutottumuksissa sekä muutoksia lehtiin kohdistetussa aineistorahaosuudessa.

Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena. Kysely sisälsi 14 avointa kysymystä ja se lähetettiin sähköpostina 25 suomalaiseseen yleiseen kirjastoon. Lopullinen tutkimusaineisto koostui 16 kirjaston vastauksista. Tutkimusaineistoa analysoitiin pääsääntöisesti laadullisella sisällysanalyysillä, jota varten vastaukset ryhmiteltiin tutkimuskysymyksiin pohjautuviin teemoihin.

Tuloksista ilmeni, että paperilehdillä on yhä olennainen rooli lehtikokoelmassa ja niillä on oma lukijakuntansa. Muutokset lehtien tuottamisessa ja hinnoittelussa sekä asiakaskunnan ikäluokissa saivat kirjastot kuitenkin uskomaan, että paperilehdet tulevat vähenemään merkittävästi tulevaisuudessa. Kirjastoilla ei ollut erityisen vakiintuneita menetelmiä seurata, mitä lehtiä niissä luetaan. Sen sijaan lainaus- ja käyttötilastojen seuranta koettiin käytännöllisempänä tapana selvittää asiakkaiden mielenkiintoa lehtiä kohtaan. Joitakin muutoksia asiakkaiden lehtilukutottumuksissa oli huomattu: paperilehtiä suosiva ikäluokka on vanhentunut, ja lasten sekä nuorten kiinnostus paperilehtiä kohtaan on vähentynyt. Lisäksi digilehtiä luetaan jatkuvasti enemmän, vaikka ne eivät ole vielä voittaneet paperilehtiä suosiossa. Kasvava kiinnostus digilehtiä kohtaan sekä paperilehtien nousevat kustannukset ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että osassa kirjastoista paperilehdille budjetoidaan aiempaa pienempi aineistorahaosuus. Muissa kirjastoissa budjetti on pysynyt samana, mutta lehtinimekkeiden määrää on vähennetty hintojen noustessa.

Tutkimuksesta voidaan päätellä, että paperilehtien määrä kirjastossa tulee vähenemään vuosien varrella huomattavasti. Äkillistä muutosta ei kuitenkaan ole tulossa, sillä paperilehdillä on pitkä historia, ja laitteettomuus saattaisi osan asiakkaista eriarvioiseen asemaan. On myös todettava, että lopullisesti paperilehdet eivät tule tyystin katoamaan yleisistä kirjastoista kulttuuriperintönsä ansiosta.

Avainsanat: paperilehti, printtimedia, digilehti, e-lehti, yleiset kirjastot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN TAUSTA	3
	2.1 Keskeiset käsitteet	3
	2.1.1 Yleinen kirjasto	3
	2.1.2 Paperilehti.....	4
	2.1.3 Digilehti.....	4
	2.2 Aiempi tutkimus.....	4
3	TUTKIMUSASETELMA.....	8
	3.1 Tutkimuskysymykset	8
	3.2 Kyselytutkimus	9
	3.3 Aineiston keruu	10
	3.4 Analyysi.....	11
4	TULOKSET	14
	4.1 Tavat, joilla asiakkaiden lukutottumuksia seurataan	14
	4.2 Uskomukset paperilehtien tulevaisuudesta	15
	4.3 Muutokset lehtien aineistorahassa	16
	4.4 Muutokset paperilehtien tilaamisessa sekä asiakastoiveissa.....	18
5	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	20
	LÄHTEET	23
	LIITTEET	

Liite 1: Kyselytutkimus

1 JOHDANTO

Printtimedian tulevaisuus on puhututtanut yhteiskuntaa todennäköisesti siitä lähtien, kun tietokoneet yleistyivät kotitalouksissa. Spekulaatio painettujen lehtien kokonaisvaltaisesta häviämisestä on ollut esillä niin valtamediassa kuin kahvipöytäkeskusteluissakin. Toistaiseksi paperilehdet ovat pitäneet suosionsa lehtilukijoiden keskuudessa, mutta digitalisaatio ei ole pysähtynyt, vaan kiihtyy yhä valloittaen uusia alueita palveluissa ja hyödykkeissä.

Eryteisesti yleisten kirjastojen perspektiivistä paperilehtien tulevaisuudella on merkitystä. Nykyajan kirjasto ei ole rajoittunut fyysisen lukuaineiston lainaamiseen, vaan uudistaa palveluitaan muutoksen myötä. Lehtien kontekstissa tämä tarkoittaa, että perinteisen paperilehden rinnalle on tullut luettavaksi digilehti, tietokoneella tai muulla lukulaitteella luettava digitaalinen versio joko uudesta tai aiemmin pelkästään paperilehtenä ilmestyneestä lehdestä. Kirjastot tarjoavat monipuolisesti sekä paperi- että digilehtiä asiakkaidensa luettavaksi, mutta rinnakkaisten medioiden tarjoamisella on hintansa. Nykypäivänä digilehden tuottaminen ja tilaaminen on useimmiten huokeampaa kuin paperilehden, sillä se ei vaadi lainkaan painattamiskuluja ja myös lehden laaja jakelu on halvempaa. Kirjastojen olisikin siis tärkeää olla selvillä siitä, mitä lehtiä asiakkaat lukevat mielellään, ja mitkä lehdet eivät saavuta enää sellaista suosiota, että niitä olisi kustannusten kannalta järkevää tilata. Myös paperi- ja digilehtien suhdetta on tärkeää tarkkailla – jos yhden lehden kohdalla vain toinen mediamuoto kerää lukijoita, toista mediaa on turha tarjota.

On myös reaaliaikainen fakta, että painettuja paperilehtiä lakkaa ilmestymästä tai ne muuttavat mediamuotonsa digitaaliseksi. Kirjastojen olisi hyvä tietää lehtilukusalinsa asiakkaiden mieltymyksiä myös tämän takia, jotta ne voivat tiedottaa asiakkailleensa tarpeen mukaan, jos heidän suosimaansa lehteä ei lähitulevaisuudessa ole enää tarjolla, tai sitä on mahdollista lukea pelkästään digiversiona.

Ollessani harjoittelussa Tampereen kaupunginkirjastossa kesällä 2022 kuulin, ettei pääkirjastolla ole keinoja ylläpitää tietoa siitä, mitä lehtiä asiakkaat kirjastossa lukevat.

Tiedon puuttuessa kirjastossa tarjotaan sekä paperi- että digiversioita useista lehdistä, mikä haastaa kokoelmahallinnan työtä, eikä ole kustannustehokasta. Tässä tutkielmassa pyrin kartoittamaan erilaisia keinoja sen selvittämiseen, mitä lehtiä asiakkaat kirjastossa lukevat. Laajensin tutkielman aiheen koskettamaan myös paperilehtien tulevaisuutta yleensä, sillä viimeaikaista tutkimusta aiheesta ei ole saatavilla, vaikka aihe on edelleen ajankohtainen jatkuvan digitalisaation myötä.

Tutkielmassa käsitellään aluksi teoreettista taustaa. Luvussa 2 selitetään auki keskeiset käsitteet sekä nostetaan esiin aihepiiristä tehtyä aiempaa tutkimusta. Sen jälkeen tutustutaan tutkimusasetelmaan. Luku 3 sisältää tutkimuskysymykset, jotka antoivat raamit tutkimukselle, tutkimusmenetelmän, jolla aineistoa kerättiin, sekä lopuksi kerätty aineisto ja sen käsittely. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen tulokset luvussa 4, ja lopuksi tuloksista käyty pohdinta sekä muodostuneet johtopäätökset luvussa 5. Viimeisenä ovat lähdeluettelo sekä liitteenä aineistonkeruussa käytetty kyselylomake.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa esitellään tutkielman keskeiset käsitteet *yleinen kirjasto*, *paperilehti* ja *digilehti*. Lisäksi luvussa huomioidaan aiempi tutkimus.

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Yleinen kirjasto

Tilastokeskus (2023a) määrittelee yleisen kirjaston kaikille avoimeksi kunnan- tai kaupunginkirjastoksi, jonka kokoelmat on tarkoitettu yleiseen käyttöön. Yleisissä kirjastoissa voi olla useita palvelupaikkoja, kuten esimerkiksi pääkirjasto, sivukirjastoja sekä kirjastoauto.

Laki yleisen kirjaston tehtävistä osoittaa seuraavat tehtävät kirjastolle:

- 1) Tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
- 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

(Laki yleisistä kirjastoista 6 §.)

Yleisen kirjaston lisäksi on olemassa tieteellinen kirjasto, kansalliskirjasto sekä erilaiset erityiskirjastot. Niiden tehtävät kohdistuvat yleensä rajatumpaan kohderyhmään.

2.1.2 Paperilehti

Paperilehti on painettu, sidottu ja postitettu tiedonvälityskanava. Myös sanan synonyymikäsité ”printtimedia” esiintyy tutkielmassa.

Tässä tutkielmassa paperilehden käsitteeseen sisältyvät sekä sanomalehdet että aikakauslehdet. Sanomalehtenä pidetään lehteä, joka ilmestyy yhdestä seitsemään kertaa viikossa ja joka sisältää valtakunnallista tai paikallista uutisaineistoa (Tilastokeskus, 2023b). Aikakauslehti määritellään vähintään neljä kertaa vuodessa säännöllisesti ilmestyväksi lehdeksi, joka sisältää artikkeleita yleiseltä tai erikoistuneelta elämän alueelta (Tilastokeskus, 2023c).

2.1.3 Digilehti

Digitaalinen lehti eli lyhyemmin digilehti (myös e-lehtenä ja verkkolehtenä tunnettu) on sähköisessä muodossa oleva kausijulkaisu (Hollanti, 2018). Usein kirjastoissa olevat digilehdet ovat näköislehtiä, eli painettua julkaisua muistuttava sähköinen versio (emt.). Varmuudella on kuitenkin mahdotonta olettaa, että tämä koskisi kaikkia kirjaston lehtiä, joten tässä tutkielmassa käytetään digilehden käsitettä näköislehden käsitteen sijaan.

2.2 Aiempi tutkimus

Paperilehtien tulevaisuus on pohdituttanut aiemmin sekä tieteellisessä kirjallisuudessa että useilla eri nettisivuilla. Kuitenkaan kirjastojen näkökulmasta aiheeseen ei ole tehty aiempaa tutkimusta, vaikka opinnäytetöitä paperilehtien suosion hiipumisesta sekä tilastollisia tutkimuksia lukijoiden preferensseistä paperi- ja digiversioiden välillä löytyykin. Näin ollen tämä katsaus koostuu enimmäkseen kirjallisuudesta koskien paperi- ja digilehtien suosioiden välistä mittelöä sekä huomioita tilastollisesta jakaumasta lukijoiden mediamieltymysten välillä. Katsauksessa ei huomioida kansainvälistä tutkimusta, sillä tutkielma on kokonaisuutena rajattu suomalaisiin yleisiin kirjastoihin.

Paperilehden suosion lasku on huomioitu jo kymmenen vuotta sitten Liikenne- ja viestintäministeriössä, kun se kokoonpani lehtiasiain neuvottelukunnan selvittämään aihealueen tilannetta vuosina 2012–2015. Neuvottelukunta huomioi useita näkökulmia

mediamurrokseen ja paperilehtien, eritoten sanomalehtien, yhteiskunnalliseen merkitykseen, mutta raportin toistuva teema oli kuitenkin printtimedian hidas heikkeneminen, joka alkoi 1990-luvun laman aikana. Muun muassa juuri sähköistyminen vähensi henkilöstöä sekä lehdistön toimituksista että painoalalta. Neuvottelukunta ennusti tuolloin, että laskun jatkuminen pakottaisi osan lehdistä vähentämään ilmestymiskertoja. (Lehtiasiain neuvottelukunta, 2013.)

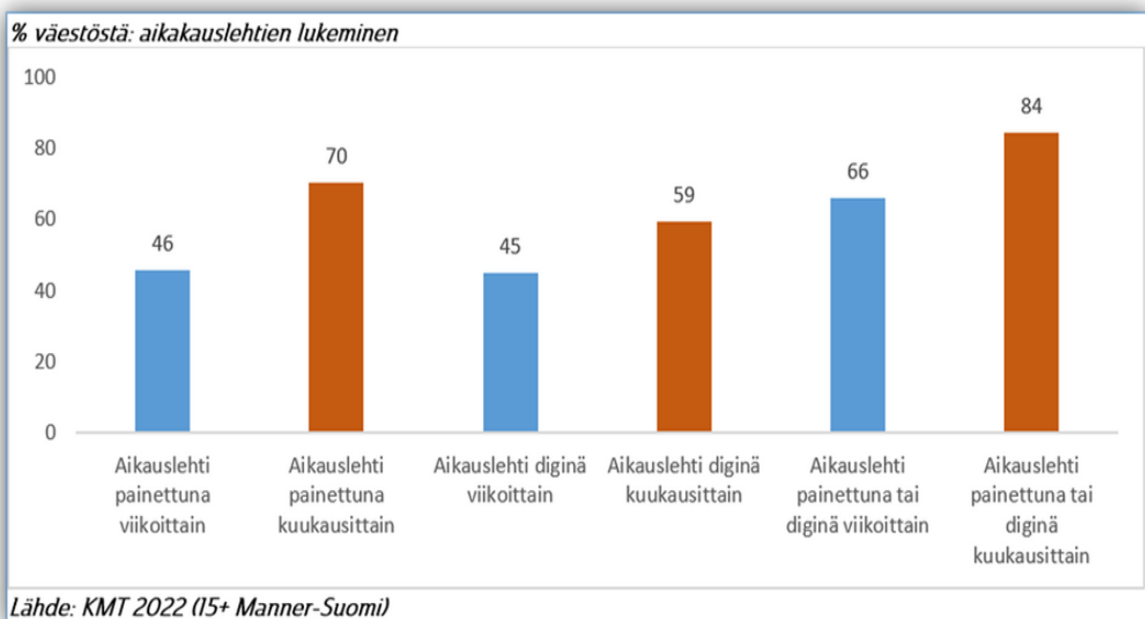
Mielenkiinto digitalisoitumisen ja mobilisoitumisen vaikutuksiin printtimedian asemaan jatkui. Emmi Korhonen (2014) tutki opinnäytetyössään lukemisen siirtymistä mediamuotojen välillä sekä printtimedian mielisuutta. Tutkimus osoitti, että laitekannat ja lehden panostus digitaalisia sisältöjä kohtaan vaikuttivat vahvasti lehden suosioon ja johtivat siihen, että sanomalehtiä luettiin eniten digitaalisena. Aikakauslehtiä taasen luettiin enimmäkseen paperisena, mihin osaltaan vaikutti se, ettei aikakauslehtien sisältöä tarjottu yhtä usein digitaalisena kuin sanomalehtien. Korhosen opinnäytetyön erityinen anti tälle tutkimukselle on huomio paperilehtien sisäisten, eli sanomalehtien ja aikakauslehtien, menekkien eroavaisuuksista.

Eevi Kinnunen (2019) tutki maakuntalehti Etelä-Saimaan muuttumista paperilehdestä digilehdeksi, tarkemmin muutosta jarruttavia tekijöitä. Hänen mukaansa 1990-luvun lama saattoi olla alkusysäys printtilehtien romahdukseen, mutta jatkuvampia syitä ovat muun muassa digitalisaatio, mediankäyttötottumusten muutos ja uusmedian eri muodot sanomalehden rinnalla. Kinnusen mukaan mobiililaitteiden käytön yleistymisen on yhtäältä mahdollistanut mediankäytön kasvun, mutta toisaalta luonut kilpailevan ajankäyttötavan perinteisille viestimille. Tutkimuksessa huomioitiin, että alueelliset uutiset ovat maakuntalehdistöjen voimavara, mutta jatkuvasti pienentyvien toimitusorganisaatioiden koko haastaa lehtien kyvyn luoda uutta ja näin säilyttää kilpailukykyä (Kinnunen, 2019).

Muidenkin yksittäisten paperilehtien, kuten Salon Seudun Sanomien, Aamulehden sunnuntaiuudistuksen ja Hifimaailma -aikakauslehden, selviytyminen digitalisaation keskellä on ollut toistuva opinnäytetyön aihe. Lehtien erilaisuudet tuovat erilaisia painotuksia tutkimuksiin, mutta yhteisiäkin johtopäätöksiä löytyy. Esimerkiksi lehden tuntu,

tiedonvälityksen nopeus, lukulaitteiden laatu, lukijoiden ikä ja monet muut seikat vaikuttavat preferensseihin paperi- ja digilehden välillä. Paperilehtien suosio kantaa toisaiseksi, mutta yhteinen uskomus digisiirtymään on olemassa. Toisaalta molempien mediamuotojen uskotaan elävän laadukkaaseen sisältöön panostamisesta ja elävästä lukijakunnasta. (Kainulainen, 2013; Vehkoo, 2008; Arvio, 2022.)

Kansallinen mediatutkimuksen (KMT) vuoden 2022 tutkimuksesta oli tehty tilasto, jossa digi- ja paperiaikakauslehtien lukemisprosentit olivat erillään. Kuvassa 1 voidaan nähdä, että viikoittain aikakauslehtien eri mediamuodot tavoittivat lähes yhtä paljon eli hivenen alle puolet koko väestöstä. Sen sijaan kuukausittain painetut aikakauslehdet tavoittivat enemmän lukijoita. Vuosien 2021 ja 2022 KMT-tulokset osoittavat, että lehtien nykyaikainen suosio on korkealla. (Syyrakki, 2021; Merikoski, 2022.)

Kuva 1. Digi- ja paperiaikakauslehtien lukemisprosentti vuonna 2022 (Merikoski, 2022).

Mediamuotopreferenssit ovat esiintyneet uutisissa vuoroin tällä, vuoroin tuolla puolella jokea. Kymmenen vuotta sitten Yle uutisoi kolmen neljästä suomalaisesta tilaavan, ostavan tai harkitsevan paperisen sanomalehden tilaamista (Kokkonen, 2013). Aikakauslehdet ylsivät lähes samoihin tuloksiin. Digitaalisten lehtien lukeminen oli vasta nousussa. Kuusi vuotta myöhemmin Ylen kulttuuriartikkelin mukaan paperilehti pitää yhä

puolensa, vaikka pelkästään digilehteä lukevien prosenttiosuus kasvaa vuosi vuodelta. Artikkelissa luetellaan paperilehdelle ominaisia piirteitä, kuten kompostipussina tai syykkeenä toimiminen, jotka takaavat paperilehtien suosion tulevaisuudessakin (Cavén, 2019). Artikkeleiden välissä vuonna 2015 MTV uutisoi painettujen sanomalehtien suosion laskusta (mtvuutiset.fi, 2015).

Aiemmasta kirjallisuudesta sekä journalismista voidaan todeta, että digilehtien lukeminen on kasvattanut suosiotaan vuosien myötä muun muassa laitteiden kehityksen ansiosta. Paperilehden suosion romahtamista on ennustettu jo pitkään, mikä on osaltaan johtanut edellä mainittuihin tutkimuksiin. Kuitenkin paperilehden suosio on pysynyt lähes ennallaan, ja digilehti on ennemminkin noussut paperilehden rinnalle, eikä toiseksi osoittanut merkkejä sen syrjäyttämisestä.

3 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa esitetään tutkimuskysymykset, valittu tutkimusmenetelmä eli kyselytutkimus ja lopuksi tutkimusaineiston keruu sekä sen analysointi.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset muodostuivat sekä Tampereen kaupunginkirjaston tiedontarpeen mukaan että paperilehtien tilanteen ajankohtaisen tiedon puutteesta. Kysymykset ja niiden perustelut ovat seuraavat:

1. Mitkä ovat kirjastojen näkemykset paperilehtien tulevaisuudesta?

Kirjastot tarjoavat massiivisia määriä lehtiä asiakkaille luettavaksi, niin paperisena kuin digiversioinakin. Voidaan siis olettaa, että kirjastoilla on selkeä näkemys lehtien suosion menneisyydestä, nykyisyydestä ja niin ikään todennäköisesti myös tulevaisuudesta. Kysymys on asetettu niin, että vastaus on abstrakti ennuste, sillä täysin varmaa tietoa tulevasta on mahdotonta saada. On silti aiheellista olettaa, että kirjastojen näkemysten pohjalta on mahdollista muodostaa suhteellisen varma arvio suunnasta.

2. Millä menetelmillä kirjastot seuraavat ja tilastoivat, mitä paperi- ja digilehtiä niissä luetaan?

Tämä kysymys muodostui suoraan Tampereen kaupunginkirjaston tiedontarpeesta, ja on hyvin mahdollista, että myös monilla muilla kirjastoilla on tarve tiedolle. Kirjastolla ei ole tiedossa päteviä tapoja, joilla seurata sitä, mitä lehtiä kirjaston asiakkaat lukevat lehtilukusalissa. Lehtien lainauksista saadaan tilastollista tietoa samaan tapaan kuin muiden aineistolajeista, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään lehtien lukemiseen kirjastoissa. Tiedon tarpeellisuutta perusteltiin luvussa 1.

3. Millaisia muutoksia kirjastot ovat havainneet asiakkaidensa lehtilukutottumuksissa viime vuosina?

Kuten äsken todettiin, kirjastoilla on ensikäden tietoa lehtien suosiosta asiakkaiden keskuudessa. Abstraktimman tulevaisuuden pohdinnan lisäksi on syytä tarkastella konkreettisempia havaintoja aiheesta, sillä näin saadaan käsitys tilanteen viimeaikaisesta

kehityssuunnasta. Digitalisaatio on osaltaan kehittänyt nuorempien sukupolvien tietotekniikkataitoja ja niin ikään nostanut digilehtien lukemisprosenttia. Kirjasto palvelee kuitenkin kaikkia ikäpolvia, ja vanhempi väestö viihtyy paremmin perinteisen median parissa (Kämpö, 2022). Yleisillä kirjastoilla on ikkuna sukupolvien vaihtumisiin ja sen vaikutuksiin kirjaston aineistojen hyödyntämisessä.

4. Millaisia muutoksia lehtiin kohdistetussa aineistorahaosuudessa on tapahtunut viime vuosina?

Mikäli kirjastoissa pienennetään lehtien aineistorahaosuutta, on perusteltua odottaa korrelaatiota lehtien, varsinkin paperilehtien, osuudessa. Paperilehtien tilausmäärät pienenevät jatkuvasti, mikä korottaa niidenkin lehtien hintoja, joita vielä tilataan (Nykänen, 2021). Hintojen nousu ja mahdollinen budjetin pieneneminen tulevat ajamaan paperilehtien aineisto-osuuden ahtaalle. Onko tällöin tulevaisuudessa kulujen kannalta järkevää tilata paperilehtiä lainkaan?

Kirjastojen eli lehtiasiantuntijoiden tulevaisuuden ennusteen sekä lukutottumusten ja aineistorahaosuuden viimeaikaisen muutoksen perusteella voidaan siis osoittaa selkeähkö suunta paperilehtien tulevaisuudelle, etenkin niiden tulevaisuudelle kirjastojen lukusaleissa.

3.2 Kyselytutkimus

Kun tutkimuksen tavoitteena on selvittää ihmisten ajatuksia, kokemuksia tai uskomuksia suhteellisen lyhyessä ajassa, kyselyt säästävät aikaa sekä vaivaa ja ovat tehokkain keino kerätä tutkimusaineistoa (Hiltunen, i.a.). Edellä mainituista syistä tämä tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena.

Kyselytutkimuksessa tietyin kriteerein valitulta ihmisryhmältä kysytään vastauksia samoihin kysymyksiin. Vastaukset, joita tutkimuksessa halutaan löytää, määrittävät kyselyn toteuttamistavat, kysymysten sisällön ja vastaajajoukon rajauksen. (Jyväskylän yliopiston Koppa, 2016a.)

Kysely on pätevä ei-kokeellinen tutkimusasetelma niin (tietyn ajankohdan) poikittaistutkimuksessa kuin (kahden tai useamman ajankohdan) pitkittäistutkimuksessakin. Tyypillisessä kyselytutkimuksessa ihmiset toimivat havaintoyksiköinä ja data kerätään strukturoituja kysymyksiä käyttäen. (Taanila, 2019.) Strukturoitu kysely sisältää valmiiksi annettuja vastauksia, mutta kysely on mahdollista toteuttaa myös avoimin kysymyksin eli strukturoimattomasti. Vaihtoehtoisesti edellä mainitut kyselytavat voidaan yhdistää puolistrukturoiduksi kyselyksi, jolloin valmiiksi annettujen vastausvaihtoehtojen ohessa on avoimia kysymyksiä. (Hiltunen, i.a.)

Kysely liitetään lähtökohtaisesti kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimusstrategian metodiksi (*survey*), sillä sen avulla tuotetaan useimmiten suurelta joukolta kerättyä tilastotietoaineistoa, jota analysoidaan määrällisesti. Kysymysten laadun ja käytettyjen kyselymenetelmien pohjalta kyselyaineistoja voidaan analysoida kuitenkin myös kvalitatiivisesti eli laadullisesti. (Jyväskylän yliopiston Koppa, 2016b.)

3.3 Aineiston keruu

Tutkielman aineisto kerättiin poikittaistutkimuksena kyselylomakkeen avulla. Kirjastojen kokoelmapalvelujen sekä lehtiosastojen työntekijät edustavat asiantuntijaryhmää, jonka näkemyksistä ja kokemuksista vastauksia voitaisiin muodostaa. Lisäksi heiltä saataisiin ensikäden tietoa aineistorahan jakautumisesta, jota voitaisiin analysoida myös tilastollisesti.

Kysely toteutettiin verkossa Microsoft Forms -ohjelmalla. Kysymyksiä oli 14 ja lisäksi yksi kysymys liittyen vastausten anonymisointiin ja toinen vapaaseen kommentointiin. Kysymykset jakautuvat seuraaviin teemoihin:

- tavat, joilla asiakkaiden lukutottumuksia seurataan;
- uskomukset paperilehtien tulevaisuudesta;
- muutokset lehtien aineistorahassa;
- muutokset paperilehtien tilaamisessa sekä asiakastoiveissa.

Kysymykset valittiin tukemaan tutkimuskysymyksiä, tavoitteenaan tuottaa yleistettävää tietoa paperilehtien tulevaisuudesta. Kysymykset olivat avoimia, jotta vastauksia voitaisiin analysoida laadullisin menetelmin. Kysymykset ja kysely kokonaisuudessaan löytyvät liitteestä 1.

Kysely lähetettiin sähköpostitse 25 suomalaiseen yleiseen kirjastoon. Tutkimukseen valittiin kirjastoja Suomen suurimmista kunnista, useimmiten joko pääkirjastoja tai muuten suuria kirjastoja. Kirjastot sijoittuvat ympäri Suomea. Kyselyssä tiedusteltiin kirjastojen taustatiedoiksi kirjaston sijaintikaupunkia ja/tai sen nimeä, mutta tarkempaa tietoa henkilöistä vastausten takana ei koettu olennaiseksi. Vastajat edustavat kirjastonsa näkemystä, joten tässä tutkielmassa vastaajiin viitataan kirjastoina.

Sähköpostina lähetetyn kyselytutkimuksen riskinä on vastaamattomuus eli kato. Liian pieni vastausmäärä estäisi yleistettävän tiedon luomisen ja kaventaisi pohdinnan mahdollisuuksia. Lisäksi mikäli yksi tai useampi kysymys olisi epäselvästi muotoiltu, vastaukset eivät ”osuisi maaliinsa”, eikä yhtäkään johtopäätöstä voitaisi muodostaa tutkimuksen mennessä pieleen. Tämä mahdollisuus kuitenkin huomioitiin toteuttamalla pilottikysely Tampereen kaupunginkirjaston avustuksella. Kysely lähetettiin kirjastoon ja tutkimuksen aihe selitettiin viestin ohessa, jonka jälkeen toivottiin palautetta kysymysten ja käsitteiden ymmärrettävyydestä ja oikeellisuudesta aiheeseen nähden. Palautteen saamisen jälkeen kysely lähetettiin virallisesti kirjastoihin 6.2.2023. Vastausaikaa annettiin helmikuun (2023) loppuun saakka.

3.4 Analyysi

Kyselytutkimuksen vastausaineistoon perehdyttiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Vastaukset koottiin kysymyskohtaisesti tiedostoon, jossa ne jaettiin teemoihin kappaaleen 3.3 esitettyjen aiheiden mukaisesti. Suurinta osaa vastauksista lähestyttiin edellä mainitusti laadullisen analyysin avulla, mutta yhden kysymyksen kohdalla hyödynnettiin lisäksi tilastollisesti kuvaavaa analyysiä.

Laadullinen eli kvalitatiivinen analyysi jäsentää tutkimuskohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Jyväskylän yliopiston Koppa, 2021a). Laadullisessa

sisällönanalyysissa keskitytään aineistosta löytyviin asioihin, aiheisiin ja teemoihin (Vuori, i.a.). Kyselytutkimuksen kysymykset olivat jo valmiiksi jossain määrin jaettu tiettyihin teemoihin, joten analysoinnissa keskityttiin lähinnä vastausten sisältöön etsien uskomusten ja tapojen toisteisuutta tai eroavaisuuksia, eikä niinkään esiin nousevia aiheita tai teemoja. Tilastollisesti kuvaavassa analyysissa aineistosta todetaan ilmiöiden määriä, yleisyyttä, jakautumista ja jäsentymistä luokkiin, usein graafisesti havainnollistamalla (Jyväskylän yliopiston Koppa, 2021b). Tätä kvantitatiivista analyysimenetelmää hyödynnettiin vastauksissa, joiden muoto oli avointa vastausta tiiviimpi, mahdollisesti numeraalinen vastaus.

Kyselyssä tiedusteltiin kirjastojen nimiä ja/tai sijaintia. Kysymyksen tarkoituksena oli ainoastaan identifoida kyselyyn vastanneet kirjastot, eikä tiedolla ollut merkitystä analyysistä tehtäessä. Tarkoituksenmukaista oli huomioida vain vastauksista nousevien käytäntöjen, ennusteiden ja tilastojen yhtäläisyyden tai erilaisuuden esiintyvyys.

Sisällönanalyysiä varten vastaukset ryhmiteltiin kappaleessa 3.3 esitettyihin tutkimuskysymyksiin pohjautuviin teemoihin. Kysymyksillä 2 ja 3 kerättiin tietoa tavoista, joilla lukijoita seurataan. Kysymykset 5–7 käsittelivät asiakkaiden mediamuotopreferenssien jakautumista, lukutottumusten muutoksia viiden vuoden ajalta sekä kirjastojen omaa ennustetta paperilehtien tulevaisuudesta. Kysymykset 8–10 käsittelivät lehtien aineistora haosuutta ja sen muutosta kuluneen viiden vuoden aikana. Lopuksi kysymyksillä 11–14 kartoitettiin viiden vuoden aikaisia muutoksia lehtien tilaamisessa sekä asiakkaiden lehtiin liittyvien toiveiden kehittymistä. Kysymys 4 keräsi tietoa digilehtien tarjoamisesta, jonka arveltiin vaikuttavan asiakkaiden mieltymyksiin. Kysymys kuitenkin ulkoistettiin analyysistä, sillä se koettiin tutkimuksen kannalta jokseenkin irrelevantiksi. Kysymyksessä 16 kirjastot saivat kommentoida vapaasti tai antaa palautetta.

Annettuun määräaikaan mennessä vastauksia tuli 16:lta eri kirjastolta. Vastaukset olivat useimmiten perusteellisia, lukuun ottamatta harvoja ”Ei tietoa” -vastauksia. Näiden vastausten kohdalla oli syytä pohtia kirjaston sijaintia ja kokoa. Monet kirjastot kuuluvat niin sanottuihin kirjastokimppoihin eli suurin piirtein maakunnallisten rajojen sisällä muodostettujen eri kirjastojen yhteistyössä toimiviin ryhmiin (Kirjastot.fi, 2022), kuten

PIKI tai Keski-Kirjastot. Usein kirjastokimpassa on yksi suuremman kaupungin kirjasto, jonne on keskitetty tiettyjä toimia, esimerkiksi osa kokoelmatyöstä. Näin ollen osa kyselyyn vastanneista kirjastoista ei mahdollisesti osannut kertoa toimista, jos ne olivat keskitetty muualle. Näitä vastauksia ei suinkaan kuulunut ylenkatsoa analyysivaiheessa, vaan ne oli otettava huomioon erilaisesta perspektiivistä. Luvussa neljä vastauksia tarkastellaan lähemmin.

4 TULOKSET

Tässä luvussa käsitellään tutkimustulokset teemoittain.

4.1 Tavat, joilla asiakkaiden lukutottumuksia seurataan

Aineistosta kävi ilmi, että paperilehtien lukemisen seuraaminen on varsin haasteellista. Kuusi kirjastoa kuudestatoista vastasi, ettei niissä lainaustilastojen ohella seurata asiakkaiden lehtilukutottumuksia mitenkään. Niin ikään monet muut kirjastot hyödynsivät lainaustilastoja lukutottumuksien seurannassa. Vastauksissa kuitenkin tiedostettiin, että lainaustilastoista eivät nouse esiin ne lehdet, joita asiakkaat kirjastojen tiloissa lukevat.

Haasteellisuudesta huolimatta myös paikan päällä luettavien lehtien seuraamisen keinoja esiteltiin. Seitsemässä kirjastossa mainittiin luettavien lehtien havainnointi esimerkiksi ohikulkiessa tai asiakaspalvelupisteillä. Lisäksi lehtien liikkuvuutta sekä kuntoa havainnoitiin silmämääräisesti, samoin hyllytilan määrää. Eräs kirjasto mainitsi tukkimiehen kirjanpidon sanomalehdissä.

Osa kirjastoista kertoi hyödyntävänsä lukuseurannassa asiakkaitaan. Vastausten mukaan asiakkaille tehtiin muutaman vuoden välein kysely lehtiin liittyen. Useassa kirjastossa juuri asiakkailta tulevat toiveet olivat suurehko tekijä lehtikokoelman muodostamisessa. Lisäksi vastauksissa mainittiin vuosittainen lukuseuranta ja lappusysteemit, mutta näiden toteuttamista ei avattu tarkemmin.

Muuan kirjasto huomautti, että digilehtien seuranta on helpompaa kuin paperilehtien. Digilehtien lukemisesta kysyttäessä viisi kirjastoa vastasi, ettei lukemista seurata. Eräs kirjasto tarkensi kirjastokimpan vaikuttavan siihen, ettei digilehtien lukemista seurata kaikissa kirjastoissa.

Digilehtien lukemisen seuraamisen keinoiksi mainittiin käyttötilastojen tarkkailu, vilkaisu ohikulkiessa sekä listaus lukijamerkinnoista kerran vuodessa. Asiakaskyselyjä sekä asiakaspalautteita hyödynnettiin niin ikään digilehtien osalta.

4.2 Uskomukset paperilehtien tulevaisuudesta

Kyselyyn vastanneista kirjastoista puolet eivät seuraa tai tiedä asiakkaiden mediamuotopreferenssien jakautumisesta lainkaan. Muuta vastanneiden kirjastojen tilastojen ja arvelujen perusteella paperilehdet olivat kuitenkin useimmissa tapauksissa suosituimpia.

Vastauksissa esiteltiin lainaustilastoja vuodelta 2022. Tilastoissa korostui, että paperilehtien lukemista suositaan enemmän kuin digilehtien. Poikkeuksena eräs kirjasto vertasi aikakauslehtien lainaustilastoja lisättynä digilehtien käyttötilastoihin vuonna 2022, jolloin digilehtien käyttö ylsi 63 % ja paperilehtiä lainattiin 37 %. Tilastoja esittelevien vastausten ohella esiintyi oletus paperilehtien suuremmasta suosioista, muun muassa syystä että niitä ”myös lainataan kotiin”. Vastausten mukaan paperilehtiä suositaan yhä ja niillä on vakiintunut lukijakunta, mutta digilehtien suosimisen lisääntymisestä oli useita mainintoja.

Lähes kaikki kirjastot kertoivat havainneensa muutoksia lukutottumuksissa kuluneen viiden vuoden aikana. Vastauksissa toistuvivat useimmin huomiot paperilehtien vähentyneestä lainaamisesta, digilehtien suosimisen kasvusta sekä lehtisalin asiakkaiden ikääntymisestä. Pari kirjastoa kertoi nuorten lehtilukijakunnan vähentyneen. Kouvolan kaupunginkirjasto pohti muutoksia seuraavasti:

”Lehtisaleissa käy tietty melko iäkäs vakioasiakaskunta. Aikakauslehtien lainaus on vähentynyt viidessä vuodessa 20 %. E-lehtien käyttö on voimakkaasti lisääntynyt viiden vuoden aikana. Osaltaan siihen on vaikuttanut tarjonnan kasvu ja osaltaan korona-aika.”

Havaittujen muutosten ohella osa kirjastoista on myös kannustanut asiakkaitaan digilehtien pariin, osittain nousevien kustannusten luoman pakon edessä ja toisinaan tietoisesti jättäen pois paperilehtien tilauksia. Osa kirjastoista taas ei ollut huomannut muutosta paperilehtien osalta ja kertoivat, että niillä on vakiintunut lukijakuntansa. Digilehtien nousevan suosion syyksi arveltiin parantuneita palveluita ja tarjontaa, korona-ajan tuomaa muutosta sekä yleistä tottumusten muutosta. Eräs kirjasto mainitsi, että digilehdille olisi enemmänkin kysyntää, mutta lisenssit kotimaisille lehdille ovat kalliita.

Paperilehtien tulevaisuudenkuva oli varsin yksiselitteinen lähes kaikkien kirjastojen vastauksissa: paperilehdet tulevat väheneään entisestään. Vastauksissa korostui useita eri tekijöitä, kuten lehtijakelun harveneminen, lehtien lakkauttaminen, paperilehtiä aktiivisesti lukevan ikäluokan pieneneminen ja hintojen nousu. Vastausten painopiste vaihteli lehtivalikoiman kaventumisesta ja merkityksen vähenemisestä rajuun lehtien vähenemiseen ja totaaliseen lakkaamiseen. Paperilehtien suosion lisääntymisen puolesta ei puhunut yksikään kirjasto, mutta lehtimäärän vähenemisen ohella oli mainintoja myös tyyli muutoksesta (artikkelit blogimuotoisiksi) sekä digilehtiin siirtymisestä. Eräs kirjasto huomautti, että paperikirja tulee elämään kauemmin kuin paperilehti.

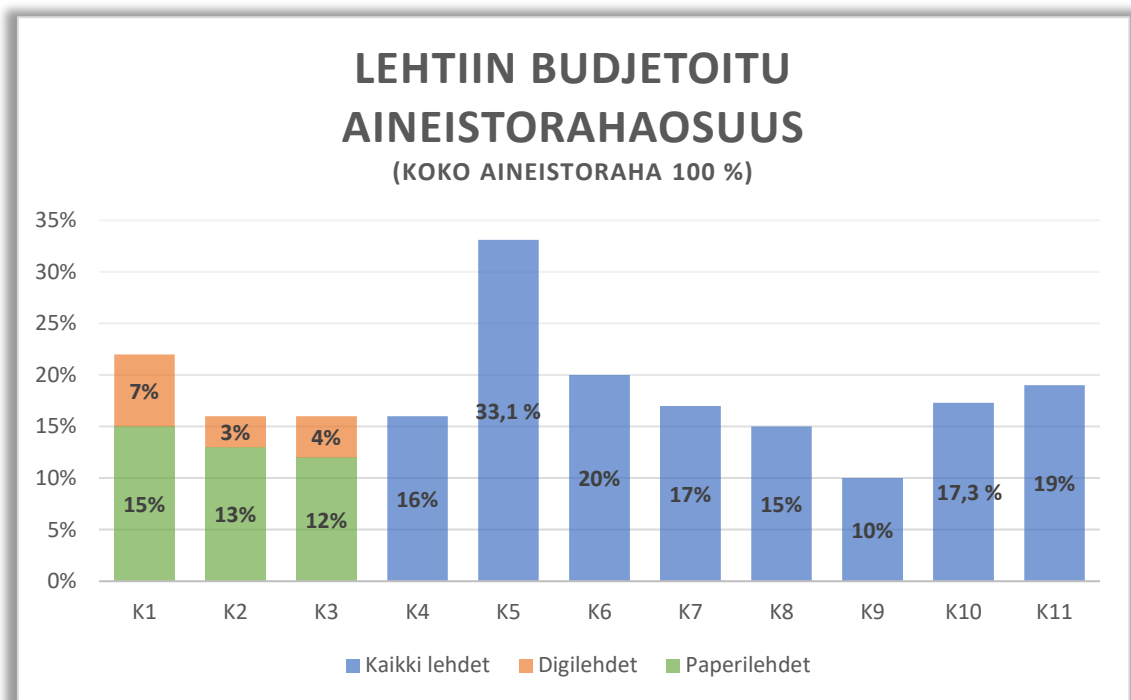
Vain muutama kirjasto puhui jatkuvuuden puolesta. Paperilehtien lukukokemus ja fyysisyys esiteltiin tekijöinä, joita on vaikea korvata. Lisäksi pysyvistä käyttäjäkunnasta oli jokunen maininta. Lehtilukijakunnan pysyvyyttä perusteltiin sen mieltymysten sekä mahdollisen laitteettomuuden kautta.

4.3 Muutokset lehtien aineistorahassa

Osa kirjastoista ei osannut kertoa, miten suuri osuus niiden aineistorahasta oli budjetoitu lehtiin. Lisäksi osa kirjastoista vastasi, ettei lehdille ole erillistä budjettia. Näihin vastauksiin saattoi vaikuttaa kirjastokimpassa oleminen, jolloin osa kokoelmatyöstä on keskitetty muualle.

Kysymykseen vastanneiden kirjastojen lehtiin kohdistuva aineistorahaosuus (joko vuonna 2022 tai suurpiirteisesti yleensä) oli useimmiten 15 prosentin tienoilla, toisinaan lähempänä kahtakymmentä prosenttia. Pienimmäksi ja suurimmaksi arvioitujen prosenttiosuuksien ero oli yllättävä, sillä alin arvio oli noin kymmenen prosenttia ja korkein jopa noin kolmasosa koko aineistorahasta. (Kaavio 1.)

Kaaviossa 1 esitetyt merkinnät K1, K2 ja K3 merkitsevät kolmea kirjastoa, jotka erittelivät lehtibudjettinsa paperi- ja digilehtien välillä. Muut kysymykseen vastanneet kirjastot kertoivat lehtiin budjetoidun aineistorahaosuuden kokonaisuutena jakamatta sitä mediamuotojen välillä. Kirjastojen 1–3 vastauksista saadaan suuntaa antava jakauma yleisesti paperi- ja digilehtiin kohdistetun aineistorahan suuruuseroissa.

Kaavio 1. Lehtien arvioidut prosenttiosuudet aineistorahabudjetista kirjastoittain.

Kysyttäessä budjetin jakaumaa mediamuotojen kesken osa kirjastoista nosti vastauksissaan esiin lisää huomioita asiakkaiden preferensseistä paperi- ja digilehtien välillä. Vastauksissa mainittiin, että asiakkaat kokevat kirjaston fyysiset lehdet tärkeäksi. Hyvän paperilehtivalikoiman mainittiin olevan jopa kirjaston vetovoimatekijä. Digilehtien korkea hinta, heikompi tarjonta sekä uutuuksien koettiin myös lehtibudjettia toistaiseksi jakavaksi tekijäksi. Muita vaikuttavia tekijöitä olivat esimerkiksi kirjastokimppaan kuulumisen sekä kirjaston pienuus, jolloin digitaalisiin palveluihin ei välttämättä pystytä panostamaan samassa mittakaavassa kuin isommissa kirjastoissa.

Vastaukset jakautuivat selkeimmin paperilehtien budjetin pienenemisestä kysyttäessä. Kuusi kirjastoa kertoi paperilehtiin kohdistetun budjetin pienentyneen viidessä vuodessa. Paperilehtien hintojen nousu ja digilehtiin aiempaa suurempi panostaminen ovat kirjastojen mukaan suurimmat tekijät jo vähentyneelle tai tulevaisuudessa vähentyvälle paperilehtibudjetille. Viiden kirjaston mukaan budjetti ei ole pienentynyt olennaisesti tai lainkaan, ja osa näistä kirjastoista uskoi sen pysyvän samansuuruisena jatkossakin. Sen sijaan osa arvioi muutosten kohdistuvan mediamuotoihin siten, että digilehtien

osuus ohittaisi tulevaisuudessa paperilehtien osuuden. Turun kaupunginkirjasto kommentoi seuraavasti:

”Paperilehtien budjetti pysynyt pitkään euromääräisesti samana, mutta suhteellisesti siis vähentynyt, samalla rahalla saa aiempaa suppeamman kokoelman. Näköpiirissä ei ole suuria paineita supistaa lehtibudjettia, mutta tarjolla olevan lehtivalikoiman supistuminen saattaa vaikuttaa siihen, ettei järkevää tilattavaa ole. Jos e-lehtikokoelmaa halutaan laajentaa, voi se laskea printtilehtibudjettia. E-lehtikokoelmasta päätetään Vaski-kimpan tasolla, joten Turku ei yksin voi päättää määrärahojen kohdentamisesta.”

Yksi kirjastoista kertoi budjetin nousseen kuluneen viiden vuoden aikana hintojen nousun myötä. Kyseinen kirjasto kuitenkin myös arvioi paperilehtitilausten vähenevän, sillä lehtien hintojen muutokset tulevat vaikuttamaan lehtiin käytettävän rahan määrään.

4.4 Muutokset paperilehtien tilaamisessa sekä asiakastoiveissa

Aineistosta kävi ilmi, että muutokset paperilehtien tilaamisessa kirjastoihin vaihtelivat voimakkuudeltaan, mutta olivat yhteneväisiä: paperilehtien tilaaminen on vähentynyt viiden vuoden aikana. Lehtien lakkauttaminen ja hintojen nousu budjetin pysyessä samana olivat muutoksen suurimpia tekijöitä. Muun muassa sanomalehtinimekkeitä oli vähennetty niiden hitauden ja kalleuden vuoksi, samaten suppeiden erikoisalojen lehtiä tai muita ”pieniä” lehtiä ei enää tilata. Joidenkin paperilehtien kerrottiin muuttuneen digilehdiksi, mikä vaikutti osaltaan niiden tilaamiseen. Vain kaksi kirjastoa vastasi, ettei muutoksia ole juuri tapahtunut, tai että lehtikokoelma on pyritty pitämään samana.

Paperilehtimäärän pienenemisen ohella monet kirjastot kertovat korvanneensa paperilehtiä digiversioilla monin eri syin. Useasti mainittiin, että pienemmät lähikirjastot saavat monipuolisemman kokoelman digilehtikokoelmaa laajennettaessa, sillä niihin ei välttämättä juurikaan tilata paperisia lehtiä. Samalla tietysti myös pääkirjastojen kokoelma voi karttua. Jotkin sanomalehdet ja vähemmän lainatut tai luetut aikakauslehdet olivat useimmiten korvattavien listalla. Moni kirjasto mainitsi paperilehtien hintavuuden digilehdillä korvaamisen syyksi, mutta kirjastoilla tuntui olevan vaihteleva näkemys siitä, ovatko digilehdet paperiversioitaan hintavampia tai päinvastoin. Eräs kirjasto esitti, että digilehtien hinnat ovat niin korkeat, ettei niillä voida korvata paperilehtiä siinä määrin

kuin kysyntä edellyttäisi. Toinen kirjasto haastoi vastaavanlaista ajatusta sillä, että digilehti on kuitenkin luettavissa useammassa kirjastossa, vaikka se olisikin yhtä kallis kuin paperiversionsa.

Aihe, asiakastoiveet, hinta sekä lainaus- tai käyttötilastot olivat suurimmat tekijät lehtikokoelman ylläpidossa. Lisäksi logistiset, aikataululliset tai luottamukselliset ongelmat paperilehden toimituksessa nousivat esiin jonkun verran perusteltaessa paperilehtien tilaamisen lopettamista. Kysymyksen kohdalla osa kirjastoista puhui jälleen paperilehtien tärkeyden puolesta – digilehtiin painotettaessa laitteettomat asiakkaat joutuvat eriarvoiseen asemaan, ja paperilehdet muodostavat lehtikokoelman ”kivijalan”, josta katsoen digilehdet koettiin helppokäyttöiseksi ja saavutettavaksi lisäksi.

Vastauksista kävi ilmi, ettei digimurros ole erityisesti vaikuttanut asiakastoiveisiin, sillä toiveet kohdistetaan yhä lähinnä lehden aiheeseen eikä niinkään sen mediamuotoon. Digilehtiin liittyvät toiveet koskevat yleensä kotimaisten digilehtien etäkäyttömahdollisuuksiin, mutta molempiin mediamuotoihin esitetään hankintatoiveita yhtä lailla. Eräs kirjasto mainitsi, että paperilehtien osalta toiveet ovat vähentyneet. Vastauksissa kuitenkin korostui näkemys siitä, että asiakastoiveet ovat pääsääntöisesti pysyneet entisellään: mediamuodosta huolimatta itselle tärkeitä lehtiä toivotaan yhä.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulosten perusteella tämä tutkimus seuraa tiiviisti aihealueen aiemman tutkimuksen jänjälkiä: digilehtien suosio on jatkanut kasvuaan, mutta paperilehden suosioon se ei vielä yllä. Nimenomaan suosiosta päätellen paperilehti ei ole katoamassa suomalaisista yleisistä kirjastoista vielä vuosiin, mutta muista syistä taitekohta mediamuotojen ylläpidossa saattaa silti olla yllättävänkin lähellä.

Enemmistö kirjastoista näkee paperilehtien tarjonnan vähenevän tulevaisuudessa, pääsääntöisesti jakelun muutosten, lehtien lopettamisen, paperilehtiä lukevan ikäluokan pienenemisen sekä hintojen nousemisen vuoksi. Kirjastojen mukaan asiakkaat kuitenkin kokevat fyysiset lehdet tärkeäksi osaksi kokoelmaa, eikä kaikilla asiakkailla ole laitteita tai osaamista digilehtien lukemiseen. Erityisesti tästä voidaan ajatella, ettei nopea siirtyminen digilehtiin ole lähivuosien tapahtuma, sillä se lisäisi rajusti eriarvioisuutta, jota vastaan yleiset kirjastot kaikin voimin taistelevat.

Tuloksista kävi ilmi, että lehtien lukemista ei tällä hetkellä seurata kirjastoissa erityisen vakiintunein keinoin. Tämän tutkimuksen alkuperäisenä tarkoituksena oli selvittää miten kirjastot seuraavat lehtien lukemista, joten puusta ei päästy pitkälle keinojen yleistämisen suhteen, vaikka tutkimustuloksena tiedolla on arvonsa. Vastauksista päätellen tietoa paikan päällä luettavista lehdistä ei koeta niin tärkeänä, että sillä olisi juurikaan vaikutusta kokoelmatyöhön. Kuitenkin paperilehtikokoelman pienenemisen sekä erityisesti lehtien lainaamisen vähentymisen johdosta voidaan ajatella, että lukemisen seuraamisen merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Asiakkaiden kiinnostus paperilehtiä kohtaan saadaan tällä hetkellä lainaustilastoista parhaiten selville, ja jos lainaustilastot heikentyvät tai häviävät tulevaisuudessa, kirjastot eivät tämän hetken seurantamenetelmillä voi saada selville asiakkaidensa kiinnostuksen kohteita. Kirjastojen olisi siis hyvä vakiinnuttaa jokin tehokas seurantamenetelmä tulevaisuutta ajatellen.

Kaikki muutokset asiakkaiden lehtilukutottumuksissa voidaan perustaa pitkälti asiakaskunnan ikärakenteen murrokselle. Paperilehtien vähentynyt lainaaminen ja digilehtien suosion kasvu kertovat paperilehtiä suosivan ikäpolven vähentymisestä. Lehdillä

kerrottiin olevan ”vakiintunut lukijakunta”, mutta vastauksista päätellen useimmissa tapauksissa tämä lukijakunta koostui juuri heistä, keille digilehtien lukeminen on outoa tai haastavaa. Vastausten perusteella paperilehtiä tilataan vähemmän kirjastoihin kuin aiemmin, ja lisäksi niitä saatetaan korvata digilehdillä. Kirjastot siis osittain pakon edessä, osittain kehityksen nimissä kannustavat asiakkaita siirtymään digilehtiin ja resurssien puitteissa pystyvät myös auttamaan ja opastamaan asiakkaita laitteiden käyttämisessä. Tampereen kaupunginkirjasto huomautti hypoteettisesti lainaten ulkomaisia uutisia, että paperilehdistä tulisi aikanaan vinyylilevyjen kaltaisia ”ylellisyystuotteita”. Ehdotus on mitä mahdollisin, sillä tuloksista päätellen lehtien lukeminen ja lainaaminen on vähentynyt huomattavasti lasten ja nuorten parissa. Tämän niin sanotun digi-ikäluokan astuessa paperilehtiin tottuneen väestön tilalle on hyvinkin mahdollista, että paperilehdet katoavat kokonaan tai muuttuvat mainituiksi ylellisyystuotteiksi. Edeltävä arvelu tuntuu todenmukaisemmalta kuin se, että paperilehdet kokisivat massiivisen uudistuksen, joka nostaisi niiden kiinnostavuutta merkittävästi.

Lehtiin budjetoitu aineistorahaosuus oli kirjastosta riippuen joko pysynyt samana tai pienentynyt, mutta lehtien hinnan nousu oli supistanut lähes kaikkien kirjastojen lehtikoelmaa aineistorahan pysyvyydestä riippumatta. Vaikka lehtibudjettia tulevaisuudessa suurennettaisiin, on epätodennäköistä, että kirjastot tilaisivat enää lisää uusia saati vanhoja paperilehtiä. Paperilehtien hinnat lähitulevaisuudessa eivät varmastikaan laske nykyisestään, sen sijaan digilehtien lisenssien ja laitteistojen hinnoista ei voida muodostaa yhtä todennäköistä ennustetta yhteiskunnan nojautuessa jatkuvasti enemmän digitaalisuuden puoleen.

Tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia, mutta voidaanko tästä kaikesta muodostaa selkeä suunta paperilehtien tulevaisuudelle? Paperilehdillä on todella pitkä historia ja näin ollen hyvin vankka pohja. Ne ovat jättäneet tuntumansa lukijoiden kämmeniin sekä sydämiin. Tämän ja aiemman tutkimuksen tietojen pohjalta pidän silti mahdollisena, että digitalisaatio tulee aiheuttamaan hitaan mutta pysyvän paperilehtikadon. Yhtäkkistä muutosta ei ole odotettavissa, sillä mediavaihdos on hidas prosessi. Merkkejä muutoksesta voidaan silti havaita hinnoissa, lehtien määrässä, laitteiden kehittämisessä ja

muissa tutkimuksessa esiin nousseissa ilmiöissä. Kaikesta huolimatta on silti varmaa, että yleisissä kirjastoissa tulee aina olemaan paperilehtiä kulttuuriperintömielessä.

Tutkimuksessa esiintyi erinäisiä rajoitteita huolimatta kyselyn pilottitestaamisesta. Hämeenlinnan kaupunginkirjasto huomautti palautteessaan, että paperilehtiä tutkiessa on syytä erottaa aikakauslehdet ja sanomalehdet toisistaan, sillä ne ovat erityyppiset kokonaisuudet sekä digi- että paperiversiona. Tämä kävi ilmi myös tiettyjen vastausten pituudesta, ja seikka olisi pitänyt huomioida tutkimusaihetta rajatessa. Porin ja Nakkilan kirjastot mainitsivat, että kyselyyn vastaaminen työllisti useaa eri toimijaa yhden kirjaston sisältä, sillä aiheiden asiantuntijuusalueet vaihtelivat. Lisäksi kysely vei kauemmin aikaa kuin lomakkeella annettiin ymmärtää. Kirjastojen palautteen ohella huomasin itse, että kysymykset 8 (*Kuinka suuri on lehtiin budjetoitu osuus aineistorahassanne?*) ja 13 (*Millä perusteella valitsette tilattavan paperi- tai digilehden? Entä millä perusteella jätätte pois kokoelmasta paperi- tai digilehden?*) olivat kehnosti muotoiltuja ja kysymys 4 (*Miten kirjastonne tarjoaa digilehdet asiakkaille luettavaksi?*) varsin turha. Kysymykseen 8 olisi tullut tarkentaa ajankohta, kuten ”vuonna 2022”, ja kysymys 13 sisälsi kaksi erillistä kysymystä, mikä johti erityisen pitkiin vastauksiin. Kaikki edellä mainitut ongelmat olivat kuitenkin vastausten laadusta päätellen voitettavissa.

Paperilehtien suosioista yleisissä kirjastoissa on syytä tehdä kansallista tai kansainvälistä jatkotutkimusta tulevaisuudessa, vaikka tällä hetkellä vaikuttaakin siltä, ettei paperi vaihdu biteiksi lähivuosina. Jatkotutkimus kannattaa keskittää joko sanomalehtiin tai aikakauslehtiin, mutta tutkimuksen laajuudesta riippuen se voidaan kohdistaa myös molempiin. Kirjastokimppojen vaikutus paperi- ja digilehden suhteeseen sekä lehtikokoelman ylläpitämiseen olisi oivallinen jatkotutkimuskohde, sillä tässä tutkimuksessa kimppeen kuulumista ei erityisemmin huomioitu. Lisäksi maantieteellisiä eroavaisuuksia lehtikokoelman ylläpidossa olisi mielenkiintoista havainnoida, koska nyt saadut vastaukset vain heijastelivat kaupungin koosta ja sijainnista riippuvia eroavaisuuksia kokoelmatyössä. Myös huomio lasten ja nuorten vähenneestä kiinnostuksesta paperilehtiä kohtaan on erittäin varteenotettava tutkimuskohde.

LÄHTEET

- Arvio, J. (2022). *Paperille painetun vetovoimaisuus digiaikana – Hifimaailma-aikakauslehtien lukijoiden näkemyksiä ja päätoimittajan kokemuksia digimurroksessa* [opinäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. Theseus. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/779902/Arvio_Jussi.pdf;jsessionid=D7EB01EA2F086D83EFE5D51D2509E617?sequence=2
- Cavén, T. (26.1.2019). *Digitaalinen lehti ei pysty korvaamaan painettua lehteä*. Yle.fi <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/01/26/digitaalinen-lehti-ei-pysty-korvaamaan-painettua-lehteä>
- Hiltunen, L. (i.a.). *Metodina kyselytutkimus* [PowerPoint-diat]. <http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/kyselytutkimus2.pdf>
- Hollanti, P. (16.4.2018). Digilehti, e-lehti, näköislehti, verkkolehti. Ihan sama – vai onko? [blogikirjoitus]. *Kirjasto*. <https://blog.hamk.fi/kirjasto/digilehti-e-lehti-nakoislehti-verkkolehti-ihan-sama-vai-onko/#respond>
- Jyväskylän yliopiston Koppa. (2016a). Kyselyt. Haettu 16.2.2023 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-hankintamenetelmat/kyselyt>
- Jyväskylän yliopiston Koppa. (2021a). Laadullinen analyysi. Haettu 21.3.2023 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/laadullinen-analyysi>
- Jyväskylän yliopiston Koppa. (2016b). Survey. Haettu 16.2.2023 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimus-strategiat/survey>
- Jyväskylän yliopiston Koppa. (2021b). Tilastollisesti kuvaava analyysi. Haettu 21.3.2023 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi>

- Kainulainen, K. (2013). *Printtilehdestä digilehteen – Case: Salon Seudun Sanomat* [opin- näytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. Theseus. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63990/Kainulainen_Karoliina.pdf?sequence=1
- Kinnunen, E. (2019). *Rutiineja tunnistamassa – Haastattelututkimus maakuntalehti Etelä-Saimaan muuntautumisesta digitaaliseksi julkaisuksi* [pro gradu -työ, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117361/KinnunenEevi.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Kirjastot.fi. (16.9.2022). *Kysy kirjastonhoitajalta*. Haettu 8.3.2023 osoitteesta https://www.kirjastot.fi/kysy/tarvitsisin-tiedon-siita-mika-kunta?from=term/247783&language_content_entity=fi
- Kokkonen, Y. (17.9.2013). *Mediatutkimus: Printtilehdet säilyttäneet suosionsa - digilehtiä luetaan rinnalla*. Yle Uutiset | yle.fi. <https://yle.fi/a/3-6834297>
- Korhonen, E. (2014). *Printtimedia murroksessa : Painetun median asema muuttuvassa mediakentässä* [opinnäytetyö, Lahden ammattikorkeakoulu]. Theseus. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/72852/korhonen_emmi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kämpö, M. (14.12.2022). *”Jos pelkästään mennään digiin, niin lehden lukeminen voi jäädä tyystin” – kaikilta ei onnistu siirtyminen digilehtiin*. Yle Uutiset | yle.fi. <https://yle.fi/a/74-20008514>
- Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492. Haettu 16.2.2023 osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>.
- Lehtiasian neuvottelukunta. (2013). *Lehdistön tulevaisuus. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja, 35/2013, s. 1–25*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/77930/Julkaisuja_35-2013.pdf

- Merikoski, M. (2022). *KMT 2022 tulokset julkistettu* [tutkimusdata]. MediaAuditFinland | mediaauditfinland.fi <https://mediaauditfinland.fi/2022/09/23/kmt-2022-tulokset-julkistettu/>
- MTV Uutiset. (27.2.2015). *Mediatutkimus: Painettuja lehtiä luetaan entistä vähemmän*. MTV Uutiset | mtvuutiset.fi. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mediatutkimus-painettuja-lehtia-luetaan-entista-vahemman/4823606>
- Nykänen, M. (3.6.2021). Paperilehti katoaa suomalaisesta aamukahvipöydästä [blogikirjoitus]. *Postimuseo*. <https://www.postimuseo.fi/paperilehti-katoaa-suomalaisesta-aamukahvipoydasta/>
- Syyrakki, E. (2021). *KMT 2021 tulokset julkistettu* [tutkimusdata]. MediaAuditFinland | mediaauditfinland.fi. <https://mediaauditfinland.fi/2021/10/13/kmt-2021-tulokset-julkistettu/>
- Taanila, A. (2019). Määrällisen datan kerääminen. <http://myy.haaga-heilia.fi/~taaak/t/suunnittelu.pdf>
- Tilastokeskus. (2023a). *Yleinen kirjasto*. Haettu 7.2.2023 osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/ylkirjasto.html>
- Tilastokeskus. (2023b). *Sanomalehti*. Haettu 7.2.2023 osoitteesta <https://tilastokeskus.fi/meta/kas/sanomalehti.html>
- Tilastokeskus. (2023c). *Aikakauslehti*. Haettu 7.2.2023 osoitteesta <https://tilastokeskus.fi/meta/kas/aikakauslehti.html>
- Vehkoo, J. (2008). *Asiasta ihmiselle: Aamulehden sunnuntaiuudistus ja muita keinoja pitää sanomalehti hengissä mediaympäristön murroksessa* [pro gradu -työ, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/79432/gradu02623.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vuori, J. (i.a.). Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 21.3.2023 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallanalyysi/>

LIITTEET

Liite 1: Kyselytutkimus

Teen kandidaatintutkielmaa "Paperista biteiksi - Paperilehtien tulevaisuus yleisissä kirjastoissa" (työnimi), jossa tarkastelen kirjastojen näkökulmaa paperilehtien tulevaisuudesta. Kerään tietoa asiakkaiden lukukäyttäytymisestä ja kirjastojen näkemyksistä aiheeseen. Kysely on lähetetty Suomen 25 suurimman kunnan pääkirjastoon. Tutkielma toteutetaan Tampereen yliopistossa keväällä 2023.

Kyselyssä kartoitetaan kirjastojen keinoja pysyä selvillä siitä, mitä paperi- ja digilehtiä asiakkaat lukevat, sekä siitä, mikä on paperi- ja digilehtien nykytilanne kokoelmahallinnan ja aineistorahan konteksteissa.

Vastauksia ei lähtökohtaisesti anonymisoida, mutta tätä on kyselyssä mahdollista toivoa, jolloin toivetta kunnioitetaan eikä kirjaston sijaintikaupunkia mainita tutkimuksessa.

Tulokset julkaistaan kandidaatintutkielman valmistuessa kesän alkuun mennessä. Vastausaineisto talletetaan tietoturvallisesti mahdollista jatkotutkimusta varten. Vastatesanne tähän kyselyyn hyväksytte vastausten käyttöä tässä opinnäytetyössä.

Kysely on auki tästä hetkestä helmikuun loppuun saakka. Kyselyn täyttämiseen kuluu n. 10–25 minuuttia. Aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole tehty, joten kyselyyn vastaaminen on erittäin tärkeää yleistettävän tiedon tuottamiseksi.

Etukäteen kiittäen

Jenni Jokinen

Viestinnän monitieteinen kandidaattiohjelma, informaatiotutkimus

Tampereen yliopisto

* Pakollinen

1. Mitä kirjastoa edustatte? (Kaupunki ja/tai kirjaston nimi) *
2. Millä tavoin seuraatte, mitä **paperilehtiä** kirjastossanne luetaan? *
3. Millä tavoin seuraatte, mitä **digilehtiä** kirjastossanne luetaan? *
4. Miten kirjastonne tarjoaa **digilehdet** asiakkaille luettavaksi? * (Esim. erillisten lehtilukulaitteiden kautta)
5. Jos seuraatte paperi- ja digilehtien lukijamääriä, miten ne jakautuvat tällä hetkellä? *
6. Millaisia muutoksia olette huomanneet asiakkaiden lehtilukutottumuksissa viimeisen **viiden** vuoden aikana? *
7. Millaisena näette paperilehtien tulevaisuuden? *
8. Kuinka suuri on lehtiin budjetoitu osuus aineistorahassanne? (Prosentteissa) *
9. Kohdistuuko toiseen mediaan (paperi- tai digilehtiin) suurempi osuus lehtiin budjetoidusta aineistorahasta? Miksi? *
10. Onko **paperilehtiin** budjetoidun aineistorahan määrä vähentynyt viimeisen **viiden** vuoden aikana, tai onko se vähentymässä tulevaisuudessa? Miksi? *
11. Millaisia muutoksia **paperilehtien** tilaamisessa kirjastoon on tapahtunut viimeisen **viiden** vuoden aikana? *
12. Oletteko korvanneet paperilehtitilauksia digilehtitilauksilla, tai päinvastoin? Miksi? *
13. Millä perusteella valitsette tilattavan paperi- tai digilehden? Entä millä perusteella jätätte pois kokoelmasta paperi- tai digilehden? *
14. Esittävätkö asiakkaat paperi- tai digilehtien tilaamiseen kohdistuvia toiveita? Millaisia? *
15. Mainitkaa tässä, jos haluatte anonymisoida vastauksenne.
16. Haluatteko vielä lisätä jotain?